

School Video Interactie Begeleiding in een leerwerkgemeenschap

Vincent Klabbers

Met elkaar worden de beelden op microniveau geanalyseerd

Vijf leraren en aanstaande leraren van basisschool De Kastanjelaar hebben gewerkt aan de verbetering van hun vakmanschap. Dit gebeurde op een heel speciale wijze. Als leerwerk-gemeenschap hebben zij met School Video Interactie Begeleiding als belangrijkste methodiek gewerkt aan persoonlijke leervragen. Docent Vincent Klabbers van Hogeschool De Kempel was hierbij betrokken als supervisor.

D De leerwerkgemeenschap genoemd Kijkgroep Kastanjelaar* bestaat uit vijf collega's die allen werkzaam zijn als leraar of aanstaand leraar op basisschool De Kastanjelaar. Ze zijn gestart met de intentie om met en van elkaar te leren. Het is een leerwerkgemeenschap geworden met als gezamenlijk doel het eigen vakmanschap te verbeteren ten gunste van het onderwijs aan kinderen. Iedere deelnemer aan de Kijkgroep heeft gewerkt aan een persoonlijke leervraag. Ieder was vrij in de keuze van deze leervraag. De leervraag moest wel passen binnen de schoolontwikkeling. Samenwerkend leren, instructie geven en taalonderwijs zijn trefwoorden die typeren waar het team van basisschool de Kastanjelaar momenteel aan werkt.

STRUCTUUR

De wens uitspreken dat je van elkaar wilt leren, is onvoldoende om te borgen dat dit ook gebeurt. Er is structuur nodig op allerlei niveaus om samenwerking vruchtbaar te maken. Om die reden is gekozen voor een combinatie van School Video Interactie Begeleiding en begeleide intervisie. Het eerste zorgt ervoor dat het werken aan een leervraag steeds start met videobeelden van de onderwijspraktijk. Daardoor ervaren de deelnemers de gesprekken steeds als waardevol voor de praktijk. Het tweede dat het werken aan leervragen verloopt volgens een stappenplan dat vastligt, waardoor de beschikbare tijd geheel aan inhoud besteed kan worden. Er is een gelijkwaardige inbreng van alle deelnemers.

Bij het opnemen houd je rekening met de gestelde leervraag

Momentopname 1

Rob deelt een A4'tje uit waarop hij een nieuwe leervraag heeft geformuleerd. Hij vraagt ons of hij dit concreet genoeg heeft gedaan. Het is even stil. We lezen de tekst van Rob en denken na.

Helma neemt het woord en zegt dat het eigenlijk twee leervragen zijn. Aan de ene kant noemt Rob in zijn leervraag de organisatie van de instructie. Aan de andere kant benoemt hij de communicatie met de kinderen binnen diezelfde instructie. Rob beaamt wat Helma zegt en knikt hierbij instemmend. Ik vraag aan Rob of hij wil kiezen tussen organisatie en communicatie of dat hij vindt dat ze bij elkaar horen. Na deze korte vraag ontstaat een rijk gesprek waaraan alle vijf de leerkrachten actief deelnemen. Rob stelt vast dat je goed moet organiseren maar dat ook de communicatie hierover in orde moet zijn. Aan de non-verbale reacties is te zien dat Rob staat voor wat hij zegt en ook dat de anderen het met hem eens zijn. Ik vraag wanneer je kunt spreken van een geslaagde communicatie. Er valt een opvallend lange stilte, ik ga achteruit zitten en je kunt het denken bijna horen. Rob neemt als eerste het woord. Hij voelt zich verantwoordelijk en dat is terecht. Het is immers zijn leervraag waaraan we werken. De communicatie, zegt Rob, moet doelgericht verlopen. Dat betekent volgens hem ook dat er vaart in de instructie moet zitten. In gedachten stel ik vast dat de leervraag voldoende is toegespitst en stel voor om te gaan kijken naar de videobeelden. Zien en horen we wat we samen hebben besproken?

DOELEN IN NIVEAUS

Het leren in de Kijkgroep Kastanjelaar is sterk resultaat gericht. Het is een leerwerkcommunity met doelen op twee niveaus.

De meest concrete doelen liggen op het niveau van de persoonlijke leervragen. De ene leerkracht wil het tempo verhogen van zijn instructie en de ander wil sterker worden in het stellen van reflectiebevorderende vragen aan kinderen. Het zijn leervragen die betrekking hebben op het lesgeven aan kinderen.

De kijkgroep stelt zich ook doelen op het niveau van het leren leren. Zo hebben de deelnemers zich de routine eigengemaakt de leervraag met bijbehorende beelden eerst te onderzoeken alvorens over te gaan tot het geven van advies. En op een ander moment hebben we door microanalyse toe te passen op beelden, beter leren kijken en luisteren. Dit zijn doelen die te maken hebben met de kwaliteitsverhoging van de leerwerkcommunity zelf. Het verbeteren van het leervermogen van de groep is ook waardevol op langere termijn. Zeker wanneer je als leerwerkcommunity de ambitie hebt om te groeien naar volledige zelfsturing.

GROW

We hebben het GROW-model van John Withmore gebruikt als onderlegger voor het samen leren. GROW staat voor Goal, Reality, Options en Will. Het is een cyclisch proces dat start bij het bepalen

van jouw leervraag. Vanuit het voornemen iets te willen leren, kijk je naar de werkelijkheid. De analyse hiervan loopt over in het onderzoeken van handelingsalternatieven. Welke alternatieven zie je en voor welke vorm van actie kies je? De cyclus eindigt met de vraag wat je feitelijk gaat doen.

Opnamemoment 2

Tijdens een van de bijeenkomsten is mij opgevallen dat we de neiging hebben om onmiddellijk advies te geven aan elkaar. Het stellen van informatieve vragen of het stellen van vragen om elkaar te helpen bij het denken, krijgt te weinig aandacht. Ik benoem dit en de deelnemers herkennen wat ik zeg. We spreken over het stellen van vragen.

Even later heeft Peggy de beurt. Ze heeft een leervraag over instructie geven. We kijken naar videobeelden waarop we zien hoe Peggy reageert op een van de kinderen. Joyce reageert door aan te geven wat ze feitelijk heeft gezien en gehoord en vraagt daarna of Peggy bewust gedaan heeft wat in beelden te zien was. Het gevolg is dat Peggy analyseert wat er is gebeurd en stap voor stap een antwoord construeert op haar eigen leervraag. Het is te zien dat ook de anderen hiervan leren.

We praten na over de opbouw van de vraag van Joyce en het effect hiervan. De vraag begon allereerst met het benoemen van een observatie. Daarna vroeg Joyce naar beweegredenen van Peggy. Maar bovenal sloot de vraag naadloos aan bij wat Peggy wilde leren.

Beter leren kijken en luisteren

SVIB

School Video Interactie Begeleiding, afgekort met de letters SVIB, is een methodiek voor coaching. Typend voor deze methodiek is het gebruik van een videocamera als middel.

Met de camera leg je de werkelijkheid zodanig vast dat de videobeelden aansluiten bij de gestelde leervraag. De 'eigenaar van de leervraag' gebruikt de videobeelden om te reflecteren op wat hij hoort en ziet. Dit gebeurt onder begeleiding van de supervisor of SVIB'er. Hij of zij heeft een belangrijke rol in het stellen van vragen die vooral activerend moeten zijn. De SVIB'er is stelt zich in dienst van de vraagsteller en het daarop volgende leerproces. De camera is een hulpmiddel om de werkelijkheid zo zuiver mogelijk vast te leggen. Het doel van SVIB is duurzame gedragsverandering van de leraar.

Tijdens bijeenkomsten is het beeld steeds uitgangspunt van de reflectie. Gedetailleerd kijken naar communicatie lukt alleen met behulp van beelden. Vanuit de analyse van het beeld verzamelen de deelnemers handelingsalternatieven. Het is aan vraagsteller te kiezen welke handelingsalternatieven hij gaat toepassen in de eigen onderwijspraktijk. Hiervan worden opnames gemaakt, de cirkel is rond en kan opnieuw worden doorlopen.

Kijkwijzer basiscommunicatie

BASISCOMMUNICATIE

SVIB gaan uit van de interactie tussen mensen en kijkt hiernaar vanuit vijf principes van basiscommunicatie.

- *Initiatieven (van de kinderen) volgen*

Dit is de basis van het contact. Je moet die ander zien en horen. Dit blijkt uit jouw lichaamshouding, oogcontact of intonatie. Door de initiatieven van de ander te volgen kan contact ontstaan.

- *Bevestigen van de ontvangst*

Dit is jouw reactie op de ander waardoor die ander merkt dat je hem volgt. Alleen volgen geeft nog geen contact. Die ander moet merken dat je dit doet. Ontvangstbevestiging kan verbaal en non-verbaal gebeuren. Het kan variëren van een knikje tot het herhalen van wat die ander heeft gezegd.

- *Instemmend benoemen van de initiatieven*

Dit betekent het verwoorden van hetgeen je denkt, voelt of doet zowel bij jezelf als bij de ander. Je bent dan al bezig met sturen, begeleiden en begrenzen van het gedrag van die ander. De taal begeleidt het handelen of de emoties die je ervaart en geeft er betekenis aan. Dit maakt dat je elkaar goed kunt volgen. Het maakt de communicatie inzichtelijk. Je begrijpt elkaar daardoor beter.

- *Beurten verdelen; inhoudelijk en relationeel*

Je kunt niet allemaal gelijktijdig het woord voeren. Verdeling van de beurten en daarmee de aandacht is daarom belangrijk. In iedere beurtverdeling kun je de fases opening, uitwisseling en afronding onderscheiden. In de opening maak je een duidelijk begin. Er is geen twijfel over wie de beurt heeft. In de afronding wordt duidelijk dat de beurt voorbij is.

- *Leidinggeven aan de interactie*

Het is de kunst om vriendelijk leiding te geven. Dit heeft alles te maken met het nemen van initiatief en met de voorgaande principes. Interactie waarbij op een heldere manier leiding wordt gegeven, verloopt rustig en effectief.

Opnamemoment 3

Helma heeft een vraag gesteld en hierbij beelden laten zien. We hebben er over gesproken maar ik zie aan het gezicht van Helma dat ze nog niet tevreden is. Ik vraag aan haar of ze al handelingsalternatieven heeft gehoord waarmee ze aan de slag wil gaan. Dat blijkt niet het geval te zijn. Ik vraag of ik nog een poging mag wagen door het gesprek over een andere boeg te gooien. Helma stemt in en ik leg kijkwijzers van SVIB op tafel. Welke trefwoorden op deze kijkwijzers sluiten volgens jou aan bij de leervraag van Helma, vraag ik aan de groep. Het is opnieuw stil en iedereen maakt eigen notities. Wanneer we het gesprek hervatten komt een grote rijkdom aan ideeën op tafel. Het is vooral de kijkwijzer over basiscommunicatie die de meeste gespreksstof oplevert. Helma geeft aan dat ze vooral wil letten op het leidinggeven. Als ik duidelijk ben voor de kinderen, zegt ze, loopt de interactie vanzelf beter. Maar Judith benadert het anders. Volgens haar moet je starten met het volgen van de kinderen, je moet ontvangen wat ze verbaal- en non-verbaal duidelijk maken en dat moet je benoemen. Het is goed als je kinderen weten dat jij hun boodschap hebt ontvangen. Van daaruit neem je leiding en geef je beurten. De kijkwijzers hebben het gesprek gevoed. De groep heeft Helma verder geholpen.

Naar elkaar luisteren

BEGELEIDE INTERVISIE

Tijdens de bijeenkomsten van de kijkgroep kregen de deelnemers om de beurt tijd om een leervraag in te brengen. Steeds hebben we gewerkt volgens eenzelfde stappenplan. Eerst de leervraag benoemen en daarbij videobeelden laten zien. Daarna volgde een moment van stilte om individueel te reflecteren. Vervolgens was er een vragenronde en ten slotte was er een gesprek met een afronding. Het is steeds beter gelukt tijd te nemen voor de vragenronde alvorens over te gaan tot het verzamelen van handelingsalternatieven. Voor iedere beurt was ongeveer een half uur uitgetrokken.

SUCCESSFACTOREN

In willekeurige volgorde zet ik de factoren op een rij die bevorderend zijn voor het succes van deze leerwerkgemeenschap.

- De (aanstaande) leerkrachten namen deel op basis van vrijwilligheid en gelijkwaardigheid. Ze waren gemotiveerd voor het werken in een leerwerkgemeenschap en stonden positief tegenover het gebruik van een videocamera.

- We hebben de leervragen zo klein gemaakt dat het mogelijk was om het bijbehorende gedrag te filmen. Dit klein maken van de leervraag is een voorwaarde om diepgang te kunnen bereiken. Het is ook een voorwaarde om het leerresultaat met video te kunnen vastleggen.
- De leervragen van de deelnemers waren inhoudelijk verwant. Hierdoor nam de betrokkenheid ten opzichte van leervragen van collega's toe en bleef de samenwerking aantrekkelijk en zinvol.
- Het leerproces heeft zich niet alleen gericht op de leervragen en het werken met kinderen in de groep. We hebben ook voortdurend gewerkt aan het leren leren als groep. Dit maakt de investering in tijd en energie meer de moeite waard.
- Het werken aan gedragsverandering is tijdens iedere bijeenkomst verrijkt met theorie die aansloot bij leervragen van een of meer deelnemers. Dit heeft het leren meer diepgang gegeven.
- De groepsgrootte is functioneel geweest. Met een deelnemersaantal van vier tot zes deelnemers is de diversiteit groot genoeg om tot rijke gesprekken te komen terwijl iedereen nog voldoende aan de beurt kan komen.
- Tijdens de bijeenkomsten hebben alle deelnemers beeld ingebracht in combinatie met een leervraag. Dit vraagt om discipline en die was er beslist.
- Omdat het bekijken van eigen beelden kwetsbaar kan maken, is een veilige sfeer in de groep een voorwaarde waaraan was voldaan.

MEERWAARDE

De combinatie SVIB en leerwerk gemeenschappen is niet vanzelfsprekend maar wel sterk. Het gebruik van de videocamera levert na verloop van tijd op dat de deelnemende leerkrachten ook zonder camera met andere ogen gaan kijken naar de eigen onderwijspraktijk. De deelnemers leren om zonder interpretaties te kijken en te luisteren en ook om leervragen klein en concreet te maken. De videocamera wordt een gereedschap waardoor de lerende met meer autonomie kan werken aan professionalisering. SVIB in een leerwerk gemeenschap leert de deelnemers om te groeien naar een vorm van zelfsturing. De SVIB'er of supervisor mag naar huis!

De auteur is opleidingsdocent aan Hogeschool de Kempel in Helmond.

NOOT

* De leerwerk gemeenschap die de naam Kijkgroep Kastanjelaar heeft gekregen, maakt deel uit van de activiteiten van het lectoraat 'Leren in leerwerk gemeenschappen' verbonden aan Hogeschool de Kempel in Helmond.

Met dank aan Helma, Joyce, Judith, Rob, en Peggy van basisschool de Kastanjelaar in Milheeze voor de samenwerking. Met dank ook aan Marjo van Hulten (opleider SVIB van Fontys/OSO) en Wil van Venrooy (projectleider 'Realisatie van leerwerk gemeenschappen')

LITERATUUR

- Heijkant, C. van den, Wegen, R. van der (2000), *De klas in beeld, Video Interactie Begeleiding in School*. Heeswijk-Dinther, Esstede bv
- Heijkant, C. van den e.a. (2006). *School Video Interactie Begeleiding. Van meerdere kanten bekeken*. Antwerpen-Apeldoorn, Garant.
- Hendriksen, J. (2004) *Werkboek Intervisie*. Soest, Nelissen.
- Korthagen, F., Tigchelaar, A., Melief, K. & Koster, B. (2002). *Docenten leren reflecteren*. Soest, Nelissen.
- Venrooy, W. A. J. van, Slegers, J.E.M., Geldens, J.J.M., & Pompeijus, H.L. (2006). *De realisatie van leerwerk gemeenschappen (projectplan)*. Helmond/Gemert-Bakel, Kempel lectoraat Hogeschool De Kempel/NOVEM.
- Whitmore, J. (2000). *Succesvol Coachen*. Soest, Nelissen.

Portret

Ann

is zo lief.

Ze glimlacht altijd vriendelijk als ik haar aanspreek. Als er zich één of ander klusje aandient is zij altijd een van de eerste die haar hulp aanbiedt.

In het begin van het jaar had ik een mand met een aantal bolletjes wol in de klas gezet. Uiteindelijk waren die keurige bolletjes veranderd in één wanordelijke kluwen. Natuurlijk had ik zelf geen zin om daar enige orde in aan te brengen en dus probeerde ik het klusje iemand in de maag te splitsen. Uiterst vriendelijk vroeg ik aan het einde van de dag de groep om hulp.

Het leek tevergeefs want ineens werd het stil en iedereen concentreerde zich op een denkbeeldig punt, ver van mij vandaan. Behalve natuurlijk Ann. Natuurlijk wilde ze wel even blijven om de kluwen wol te ontwarren. Monique wilde trouwens ook wel, zei ze. Natuurlijk stelde ik de dames ruimhartig een aantal spekkies (tip van meester Jaap) in het vooruitzicht.

Bovenstaande vertelde ik natuurlijk ook tegen Ann's moeder aan het einde van het 10-minutengesprek. Haar reactie viel mij echter wat tegen. Ze knikte mij futloos toe.

Ze zag er trouwens helemaal wat vermoeid uit. 'Nou, ik zal het u maar eerlijk zeggen...', begon ze, alsof ze mijn gedachte had gelezen. 'Ik word helemaal gek van die griet! Ze terroriseert de boel thuis met haar geruzie en geschreeuw!'

Even keek ik schuin naar mijn lijstje om te kijken of ik wel de juiste ouder voor me had, maar het klopte precies. En terwijl ik mijn verbazing te boven probeerde te komen, ging de moeder van Ann verder met haar verhaal. Ann bleek na school van een engeltje in een duiveltje te veranderen. En het leek met de jaren wel erger te worden!

Vanuit de gang klonk het signaal dat de gesprekken afgerond dienden te worden. We planden snel een vervolgspraak om de zaak grondig door te spreken. En terwijl Ann's moeder het lokaal verliet, gleed mijn blik naar de mand waarin bollen wol kleurig en keurig gerangschikt naast elkaar lagen.

Tekst en illustratie: Nils Smit.